

სალიტერ ტურო და სამეცნიერო ნახატებიანი ზაზაითი. ზაგოლის ყოველ კანონ დღეს.

№ 27

იანვარი 25, 1895 წ.

№ 27

შინაარსი: — აკადემიის განცხადება. — ეთნოგრაფიული პროგრამა ა. ხანაშვილისა. — სხვა და სხვა ამბები. — საყურადღებო ამბები. — მორე უნივერსიტეტი. — მისი წესები და მისი უნივერსიტეტის ისტორიის შესახებ. — ვარსკვლავები ილიჩის მემორიალის შესახებ. — სანაგის ტაძარი (ტ. წერეთლის არხეოლოგიურ ექსპერიმენტს). — მეფე სოლომონ იმერეთისა და დ. სოლომონის წოდებები (ტ. გარეაქვი). — ჩვენი სამართალი საქმეები (დასასრული) ფანა, — სამედიკალინური კანონები და სხვა მემორიალი.

„კვალი“

ეთნოგრაფიული პროგრამა.

სელის მოწერა „კვალი“ ამ 1895 წელს განვიტობა წლიურად და ღირს 8 მანეთი. ვინც მორე ნახევარი წლის ფული არ მოუტანა, ვინც დაინტერესდებიან ფულის შემოტანა, სოლო ვინც ჭურჭელს განვიტობს ახლად დაბრუნება ნახევარი წლით დამდგენის ივლისის თვიდან, უმორჩილესად ვინც ვინც მით დროით შეგვტოვებინონ.

განვიტობა წლით ღირს კაცს ვინც — 4 მანეთი, სპი თვით — 2 მანეთი, ორი თვით — 1 მანეთი და 50 კ, ერთი თვით — 1 მანეთი, ადრესის გამოცვლა ღირს 60 კ.

იდეა სანა, რაც განვიტობს ეთნოგრაფიული პროგრამის შესახებ პროგრამის შედეგად და მხოლოდ ასე, როცა აკადემიის წინააღმდეგობით ახლად ფონდი ჩვენი უნივერსიტეტის და უნივერსიტეტის განვიტობს, ჩვენი სურვილი ახლად უნივერსიტეტში მოგვრის. დაწესებულება ერთ, რომ ამ პროგრამის ბუჯი ნაგებდება ადგილობრივად, მაგრამ ამისთანავე მისი იდეა გვაქვს, რომ მისი გამოცემა მხოლოდ იდეის დროს, თუ ბუჯით დასაბუთებული იქნება. ჩვენ ვინც დამდგენი მოსკოვის ეთნოგრაფიული საზოგადოების მიერ გამოცემული ორი პროგრამით: ერთი შექმნა იურიდიული ჩვეულებათა საკანონის და მორე ეთნოგრაფიული გამოცემა ვინც ორივე პროგრამიდან ის გამოცემა, რაც ჩვენი კანონისთვის საჭირო იყო და მხოლოდ იხილეს საკანონის, რომელიც მხოლოდ ჩვენი კანონის შემსწავლელისთვის აუცილებელი საჭიროება იქნება.

შემო მოსკოვში ორი პროგრამის გარდა ჩვენ მივიღეთ მხოლოდ იდეაში მოსკოვში გამოცემული ორი

წინევი შესსებ „ჩვეულებრივი უფლების“ და „წინ-
კითხვის მდგომარეობის“, რომელიც გამოხატავს
წინ-კითხვის კომიტეტს. დასასულებული წარბანი შე-
დგენილია ბიან სპეციალისტებისგან სსვა-და-სსვა მსა-
ლის და ბიანის შემწეობით (სსვათ შორის მასშია კო-
ლაკსკის და მსმრბობთ) და წარმოადგენენ გრებულს, ანუ
კომპილაციას იმ გვარს საკითხუბებისს, რომელნიც ეთ-
ნოგრაფიას ჰინდუბიან გამოკვლევის დროს. ჩვენი
ცხოვრების შესაფერათ, როგორც მოკასსენეთ, დას-
სულებულს წარბოს ზოგი გამოგაკვლით და ზოგიც და-
გუმატოთ.

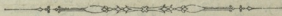
საწინროთ ვრცნით ორიოდე სიტყვა მოვასსენოთ
შეთხვეულებს იმის შესსება, როგორ უნდა ისარგებლოს
გამომკვლევებმა ჩვენი პროგრამით. საკითხნი, რომე-
ლნიც მოგვინდნი აჩინ პროგრამაში, რსაკვირეულია,
ეველებან ვერ მიიღებენ სათითათო მასუსს. საკმარისი
იქნება, თუ გამოკვლევებმა რმდენსამე საკითხზე შე-
იანს მასლა, ჩაწერს ერთ-ორი ზნე-ჩვეულებანი, ანუ
დგემატარანი, რომელნიც შეიკვებინან სსვა ადგილს ჩაწე-
რული ცნობებით. მოკვლით მოკასსენოთ: გამომძებულებმა
უნდა იკვყოფილოს იმითი, რც დაჩენილა საღსში
ამა თუ იმ საკითხზე, რადგანაც ეველა საკითხზე მასუსის
მოპოება ერთს მსარეში შეუძლებულია. გარდა ამისა გა-

მომკვლევებს შეუღლას საკითხვთა რივი შედგენის
თავის სურვილისამებრ და ისე შეიმუშოს შემოკრებიანი
მასლა.

ეს პროგრამაში შეიცვას ისეთი საკითხებისც, რომ-
ლიათნც შეუძლია შესსოს ჩართული ენა ადგილობრი-
ვი სიტყვებით და ტერმინოლოგიის გამოსაკვლევით
შვირფხაი მასლით.

ჩვენი განმრჩხვა ჩართულით საკითხგრაფიო პრო-
გრამის გამოკვლის შესსება დიდსანს დაჩენილად მხო-
ლოთ განზრახვით, თუ მოსკოველ ჩართველ სადგანდო-
ბას მსარი ან ძეგლ და ჩვეულებრივი დასმრება ან აღ-
მოჩინას. ჩვენი შეგადენით მატარს კომისიას და ბუკე-
გით კომისიისს წევრსა წაწილ-ნაწილით რუსულს ენა-
ზე გამოცემული პროგრამაში ჩართულით სათარგმნილით.
წერნი მსურვალეთ მოგეადენ ამ საქმეს და დაჩენულს
გადსე თითქმის ეველამ წარმოადინას თავისი ნამუშა-
რი წვლილი. კვრითთ მე შეკრუბის რმდენიმე საკით-
ხის აქ-იქ ნამატებს და შესწორება ადგილ ადგილ ჩვენი
ბეირფხის თანმშრომების თარგმანისს. სასამოგროთ მი-
მინან მოგეყარო ამითი გვარს და გამოუცხადო გუდი-
თადი მადლობას: ბ. ბურფანაქს, ბ. კომართელს, ა. დი-
სასმიქს, ნ. ერსთაქს, კ. კლიოზიშვილს, ნ. ნასმიქს,
ტ. ჭავთარბეს, ე. დამასმიქს და ბ.ნ. ყიფიანს.

ა. ხანანაშვილი

სსვა-და-სსვა ამბები

გაღის“ რედაქცია დიდ მადლობას წირავს ბ-ნ
აღ. სხანაშვილს, რომლის რედაქციით და
შოსკოვის სტუდენტების დასმრბობით შედგენი-
ლად გრცელი ეთნოგრაფიული პროგრამაში. ეს პრო-
გრამა დღეს მოთვიდა „გაღის“ რედაქციას დასსსკა-
მაგათ და დასარბეულთ ზეპირ-სიტყვაობის საფასით.
პროგრამაში შეიცვება ათს განყოფილებას სასოგადო შე-
ნიშვნეს გარდა:

- I განყოფილება: ეთნოგრაფიული და ისტორიული
ცნობები.
- II. ანთროპოლოგიური ცნობები.
- III. სასლი და მისი აუკუქეულობა.
- IV. ტანსამოხა.
- V. სასმელ-საჭმელი
- VI. ეოფან-ცხოვრება—რა გვარს საქმეს უფროს მი-
ღეპენ?
- VII. ოჯახის ზნე-ჩვეულებანი და სსვა ნდომან-
დური თვისებანი

- VIII. რწმუნებანი
- IX. ენა, ანანი, სელაგენანი.
- X სასლხო სიტყვიერება

დამატება. სამოსამრთლო ჩვეულებათგან სასოგა-
დო შენიშვნანი.

* *

აზნაურთ სასულ, ნიკოლოზ და იანე სვი-
მონის ძეთა გადასრულითა შეწირვის მოთლი არ-
სივი სასლხოების ზურბა წერეთლის და მისი შვი-
ლის გრიგოლის მიწერ-მოწერისა ზეპირ-სიტყვაობის
წიგნი-სსგვას.

„გაღის“ რედაქცია გულითადს მადლობას წირავს
ზემოსსენებულ შემომწირველთ ასეთი ისტორიული
განმის შემოწირვისათვის. ზეპირ-სიტყვაობის მწრუნ-
ველნი „გაღის“ რედაქციასთან მალე მოიწოდებენ ზო-
გიერთს ჩართულს მისთრბილს და მასთან ერთთ შე-
უღებობან ამ დოკუმენტების განსიღვას და ზეპირ-სი-
ტყვაობის საფასით დასტამებას.

* *

დიმიტრი და ანტონ ივანეს ძეთა და კატარინე ივანეს ასულსა ახამიეუმს შუიშორეს სენიარ-სიტკუკობის წიგნთ-საცავის დასაფუძნებლათ. ჩვეთსისენებუდი სელთანწერი წიგნები:

1) ისტორია მწერთა, შედგენილი 1815 წელსა ჭართულ ენსუ.

2) სიტყვის გუბა ჭურბათა და წარმართთა ქრისტიკ მართლ-სარწმუნოების შესახებ.

3) მოგზაურობა საქართველოს მეციკიდრის პატონ-ნიშვილის დავითის მდივნის ონიკაშვილას რუსეთს, აღწერა ბეტრუმურებისა და მოსკოვისა 1798 წ.

4) მოგზაურობანი ზითაგორასნი უსანიოკისსა სომოსელისა ფილოსოფოსისა, ანუ სურათი მკვლათ უდიდებულებისა ერთა, თარგმანება ფრანკულითი 1804 წ.

5) ვუღანური მარონიტული, თარგმანი ანსიმინდრიტის ცაიასისა 1787 წელს.

6) ისტორია და დეოდორეა ბუნების აღწერით თურთ ასურეთისა, თარგმანი მდივნისა ათანდილ თუმანიშვილისა.

7. მისითარ უოვლად ბრძნისა მოძღვრისა სომხითისა სურსტიკელისა ქშილი წიგნი რიტორიკა სარტუბულით ერთათა სსოლასშინათა, თარგმნილი ანტონი ჭათა-ლიოგისისა 1764 წელსა.

8) ტომათს მოგზაურობა, გადაწერილი გრიგოლ დადიანის მოძღვრისა გიორგის მიერ 1804 წელსა.

9) დალქიტია შედგენილი არისტოტელის კატალოგების მისიულით.

აღწერა და სრულ იქმნა 1783 წელს მიხანსტერს ნათლისმცემლისსა მრავალმთას სელითა ჩემ უოვლად უდიდისის დაჯონ-მონაზონისა ცაიასისათა.

10) ქადაგანი ნიკოლოზ დადიანისა, შოთსხული 1826 წ. ამ ქადაგებაში სართლათა ანტონი ჭეირდიდელის, ასად ოქრომინითა სსულქოვლებულის, ონი ქადაგისა მღვდელობისთვის და აღსრებისთვის.

11. ოქროს დასაქნი სპიულ რაბინ იუღანი-საკან ქშილი.

12) მსოფლიო დეოდორეა განმოდებული საქეთელოს მეციკიდრისა და ირავისა შედამოვლის დავითის მიერ ჭართულით 1794 წ. ეს დეოდორეა უდიდეს პატონიშვილს და ვითისა: ზანათისა, ირავისა, სადიდებლათ და განსსწავლელათ ჭართულთა ერთათა.

„გუგლის“ რადაქნა დიდ მადლოსა წინაგს ზემოსხენებულ ბირებს ასეთი მკარფისა განმის შუიშორვისათვის სენიარ-სიტკუკობის წიგნთ-საცავის დასაწყნებლათ.

„მწეუმსი“ წერათ: „30 და31 აბრელს მისდა გურთისამ კერელის ეპარქიის სპიდელებულის კრება. თარგმლო-

მარეობა ბლადონინი მამ, კანიტონ გაწერული. განსხილველ საცნებათ იყო ქუთაისის სემინარიისთვის ნივთიერი დასმარების აჩნა. სამღვდელეობამ ცაილა ამ სკამის შესახებ თუთსმეტი ათასი მანეთი, რომელიც შეტანილი უნდა იქმნეს რვა წლის განმავლობაში. სამუდამო წყაროთ ვი სემინარიის დაუნიშნეს სასთლისა ჭარსის შემოსავლი და ეს ფულითა, რომელიც დღეს იგზავნება საკლესიო საზინდის თბილისის სემინარიის სასარგებლოთ. ამავე კრებაზე მსუელთა ქმინდათ სანთლისა ჭარსის მდგომარეობის გაუმჯობესობისათვის და მტერულ ენსუ ლონგეობას და დთვის მსხრუშების გაბათარგმნის შესახებ.

„მწეუმსი“ მიუდა მის მიერვე შეკეთილი და მისი შტამით მოჭრილი გულსაგადი სტი მიორეთ გამოსული—ნანსანი ერთ გვერდზე და შორეზე ანდრია ზირველ წოდებული. ზირველი გამორე: დავით ადამენებულის ერთ გვერდზე და თამარ მეფისა შორეზე. მალე მიდიურს დავით და კონსტანტინეს და წმ. გიორგისის. ფსი თითო შორი აქც.

იგივე ცნებით იუწყება: „გურთის“ მე 116 №-ში ქუთათური კორესპონდენტი მოგითხრობს, რომ „ერთი ბნ მხრუნველმც ცნადი დაინახა ურებისა და სისუსტე იმ შუთადისა“, რომელიც ბნ ლეიციამ შუიშორეო რუსული ენის შესწავლისთვის დაეგონის დაუსმარებლთ. „ამას მოანდა—მისწეს იგივე—პიტეცმულმა მხრუნველმა მანდინს განგარეულეს ქუთაისის სამოქალაქო სასწავლებლის რეგონის დროს და დაავალა ამ შუოლის ცალობის მსწავლებელს, ტომით რუსს, რომ მოსწავლეებს უეჭვლიათ შესწავლის რუსულ ცალობასთან ჭართული საკლესიო ცალობაგო“. შემდეგ მოგვითხრობს კორესპონდენტი, რომ ეს განგარეულესა „აღესავით გავრეულდა სასოვალეობაში, რომელიც რასკვორეულია ეპაროფილი დაწმარა“.

სწორეთ საკვრეულია კორესპონდენტის გულუმრეკილობა და რედაქციისც! „ლეიციამ რეა ათასი მუნიჯური სახმოდმდინერლო უკვე გაასად შოვლებში და ასად, რომორც ამბობს, უყალბათი შუღობანი უეჭვლას. ამა, სადაც ჩანს, რომ ეს სელსამდენელია სმარებაში არ იქნეს! რუსს დაავალ ჭართული ცალობის სწავლება! სიდან შეძლებს ჭართული ცალობის სწავლას რუსთა, უოკელ მოსვლას უკვლად უფროსები ასე ავალეებ ჭართული ცალობის სწავლებას, მაგრამ ჯერ არც ერთ ეკლესიაში არ გეინახავს, რომ ჭართულთ ეკლდობოთ სამოქალაქო სასწავლებლის მოწვეებს და, თუ გინდ სახალხო სასწავლებლისაც, ეკლესიაში არც ვი დადაინ და ვინ დაქეებს მით ცალობას! მართლაც „ეკლესიათი ვრცელდება“! სოციალური განგარეულების ამბეპია სასოვალეობაში, მცირე კლავსავითც მღვ ქრება!..

საყურადღებო ამბები

„ენიც დაიმდაბლოს თავი იგი ამაღლდეს“
(საბრძოლო წერილიდან)

სოფ. ნიგოთისს (გურიაში) მცხოვრებმა გლეხმა თამარმა დას გათხოვების კოორდინაციის დახმარებით თავადი ალექსანდრე მაჭუკაძე, რომელიც გულწრფელი თანაგრძნობით უწევდა გულს. თუმცა ეს მაჭუკაძე მკვლელი იყო და ამის მისჯის გლეხებისადმი თანაგრძნობა, მაგრამ ძალიან იუნიკალური მისი მიტოვება „ქანაზებმა“ კვამპი. ამ წლის მისის დამლაშის, სხეულები თავადი ვიქტორ დახმარება „დაეკანაზა“ ერთ გლეხს და დიდი სიამოვნება უკვლავ იქ შეიფარა და თვითონაც სისამოვნებო დაწინა. ამის შემდეგ დიდი პურსაგრი და მიოქმამოქმამი გამართვის მისმა შეკვარე „ქანაზებმა“. მისს მკვლელი, რომ მიუხედავად ამ მკვლელისთვის და დასლოტებული იქნა თავიანი მუხობელ გლეხებთან, წინამძღოლობა გაქვით, დახმარებოდათ ჯიბის და ლინში, თანაგრძნობა და გულმეტყველობა, გამოეჩინათ, რაც საკვლავ უფლო ნამდვილ თავადებსათვის — დას, ამავის სანაცვლოთ „ყოფილმა“ ქანაზებმა, უშუალოდ სიტყვებით დაწვეს სხეულებს ამ მატოვან წინადადებას თავს და შეკვრის წერილებს კი უღივსენ: „როგორ თუ შეკვრისებზე და დაეცივირი გავირო, რომ დაეპატრონე გლეხსა და სხვა...“

მეცნიერებმა საუკუნის დასასრულში სწორეთ საუკუნოვან სეთი საქციელი, მაგრამ უკვლავებს ის არის, რომ ამ ბოლო დროს ეს სეთი თითქმის ვრცელდება, რაც ველოვიციის კანონით ბოლო უნდა ეტეოდეს; ის კი არა თანამგრძობლებსაც კი ეტეოდეს; ერთი სელს იტრის, აგლეხის სელის ჩამორთმევა როგორ გამოეხლას...“

შეორად დაქმნი თავის შეკვრებს უსწრებთ: „აგლეხის რუხის როგორ დაეპატრონე და მათთან ერთ სისამოვნო...“ აფსუს, მეცნიერებმა საუკუნე! შესს მეცნიერებით აღჭურვილ მოძღვრებას ჩაიღუფდის წყალობით ნაუკვლია ბუკრისთვის; მკვლელი ტრადიციების დღისათვის ერთი ძალიან ცოტა მნიშვნელოვანია.

თავად ალექსანდრეს მტკიცედ და უკვლავსათვის საქმის სისათვის აქვს, თავმდაბლობის მისრული შესანიშნავი მითია, რომ უგნურ შეკვრებისაგან ეცივრება ჩინადაც არ თვლის და ვიქტორ უფრო თამაშთ გამოეხლას და გლეხებს, რომ ვისაც „ხანა“ დაეინტეს უნაში, მცნობე და მოკვლამბები, როგორც შემქმნელი.

იკიდნე. ნიგოთის ამ კამათ უკვლავებს ამ მკვლავებს ეტეოდეს გნმოსს, მაგრამ შეკვლელი არსადან ჰსანს. დღე ისე არ წავა, რომ სძმი სძმარე მანც არ გათსაროს საეჭუისთვის აქ. რამდენჯერ არ მივამრთეთ შეწნა-მუდარებით თ. დი. (ტოტოკა) კრ — ვს, რომ მოკვლეობადა სულზე და არ გაეწეოტეთ ამ პასტრეღან კისერას (უკვლავებს) (ს. ნიგოთის მის სუქმით ფარგალში); მაგრამ ნუ გავიწყურს დმერით... უკვლა ადვილია მისვლად, თუ რა გულწრფელია სტრედილისტი ექიმი. გურიაში ჩვეულებით არას, რომ უმტლოთ ექიმები არ წამანდებთან სულე, მაგრამ თ. კრ — ვის საქმე კი უფრო გვაკვირებს, რადგან ახლო მუხობლებთანაც უმტლოთ და იგივე წესიერ ჰქვამია, არ მიდის თუინდებ ავთიყოფი გამსწადებული ითვის სს სიკვდილოთ და მისი ნახეთი მოპრეზერვოდაც. უკვდილოთ თავის მართლებს და კეთილი დღიანი უყვარს, მაგრამ, კითხვა სხვა და საქმე სხვა...“

არ. 40-იკ

* *

დოესი. გავ „აგლეხის“ მე-123-ში სხვა-და-სხვა ამბებში იყო ცუდი მოსხენებული მამასხლისის მოქმედება, ეს შენიშვნა შეკვრების თქვენს მონახს თ. ქანთსოლო გიორგისთი ვახაი შვილს, დოესის მამასხლისის. აქირა შენიშვნის სულედა უსაფუძვლავა (??) და მოკვლაველი ჰქმნის ბიბუას. რასაც „აგლეხის“ მოუხურვება კავალის სიმართლეს, მე მიუთითებს ისეთ სასურველზე, სიანდახზე რედაქტორს მხოლოდ ჰქმნის რუხებს, მისში დოესის საზოგადოებაში ინივდა გუბერნატორთან. რომ სარეო ბკრი გაქვრება და შეტეობს უერთი (ის. არსს გუბერნატორის განცხადებაში). რაც ერთი სიტყვაში არსსში არ არის მოსხენებულა მამასხლისის ცარცვა-გლეჯაზე, რას ნიშნავს სარეო? სარეო ნიშნავს ფოტოსის ფულს, რომელიც თითო კოპილზე შეადგენს 15 — 30 ჰ. ამისთან გადასხვად გლეხისთვის სწორეთ მიმეჭ. რასს მამასხლისმა, რომ მთავრობა ფოტოსის ფულს ანადგინებს? რაც შეეხება შემწეობას, მე ჩემი თავი საზოგადოებისთვის არ დამიზოგავს, ჩემი შეცდინებით სოკლეს და გრავალს შეუხსნებულა გადასახვად წელწად-ში 1500 მან., აქსინათ ვიდეე 2000 მან. ნელომიკა; ატრეთეე 3000 მან. ნაღლის ფულს ნელომიკა: თ წელწადს დაეცდეს, რომლის გადასხვად, თვისთვის ჩემ მამასხლისთანადე კვლავეთა უდაც სოფელს და წელიწადში 600 მ. ზარდას ალექს (ის. როგვინილი დი-სიტა“ 1894 წ. და 1895 წ.) მხოლოთ ორ სოფელს დოესს და ქვანტულს ვერ შეღავათი არ დინსებოთ, რადგანაც ერთ და იგივე დროს შეღავათის მიცემს მთელი საზოგადოების შეუძლებელია. თუ კანც ანდო არ დგას

* *

სოფლის მძირველობასთან, ძნელთ შეუღია თქვას ან კარგი, ან ზვი, რადგანც არ იცის სოფლის წესდება და ჩვეულება. რომ ვთქვათ, რა უნდა შეინახოს მე მამასხლისის სასარგო? სრულიად არაფერი. ფული სოფლის მეურნეობის სულშია; როგორც დათვლილი ჭაჭაღი და არა მგონია, რომ ბუერი სრულიც ვინამართ, მათ მომკენ რამე. საქმის განხილვა ჩემ სულში არ ანაბ მოდაფუთა შორის, რადგანც სოფლის სასამართლო არჩევს და მე მამასხლისის მჭებს უფლებას დამნაშავე გლეხი დაჯიჯარებო მანეთით. რაც უნდა სრული ვინამართ, არა გამოვა რა, რადგანც ის სავარძიო მანეთივ სსოფლო შეობსგლის დაუთარში იწერება და ხმარდება ურგულივი შემოსავალი სოფელი. ვისაც ეს ჩემი წერილი ეუფისოვს და არ დაიფეროს, შეუღიათ მომამხდეს დოკუმში და ურგულივი ჭამმარტება შეიტყოს.

ნ. ქაიხოსრო ივახიშვილი

* *

სოფ. ხიდისთავი (გური). სიამოვნებით გავიხიარბე შეთხვევებს შეტათ საყურადღებო ამაჯს: ხიდისთავივლიც იცოდებენ გზებით გამოფხიზლებას. სოფელი ხიდისთავი შედგება თითქმის ათასი კომლიდან და ოც წელიწადზე მეტია, რაც ხიდისთავში სკოლა დაარსებულა, რომელიც ამ რამდენიმე წლის წინეთორ კლასიანთან გადაჯეტოს. აგრეთვე დაარსეს ორი სამრევლო შკოლა ქვერბანისა და ხიდისთავის, სამსახე სასწავლებელში სავაით დაიან მოსწავლენი. ამდენს სანში შკოლიდან ბუერი გამოივდა წარაგითხვის მტოლნი, რომელნიც რამდენსამე წელს უკან, თითქმის სრულიად ივიწეებენ შკოლიდან გამოტანილ სწავლას. ამ არა სსურველი მოკლეების თავიდან ასრულივლით ჩვენთანც გამოხმნიდენ გულშემატკივარნი და კანიბრასეს სამკითხველთს დაარსება. თითქმის გადას აგრ რამდენიმე წელიწადი, რაც ფული გროვდება და თე ამ კეთილ მოთხვეუს ბოლოც მიეღვენებინათ, სხვა დიდი ხნის გამართული იქნებოდა სამკითხველო, მაგრამ ერთმა გარემოებამ შეუშლდა ხელი. გაზეთების სამუკლებით გამოცანსადეს: გურების სახალხო სამკითხველო გესურს დაჯარსოთ და შეეწყვიტათ; სამკითხველთს დაჯარსებოთ შუა აღავას, რათა მეტი წილს შეკაროს სარგებლობა. რადგანც კველსთივის ცხადია, რომ შუა გურის ადგილი არის ნაკობართ, საიდანც როგორც ხიდისთავლებს, ისე აკეთს და მრავალ სხვა სოფლებს შეეძლო წიგნებით სარგებლობა. ხიდისთავებთანც თავიანთი წვლილი ფული შეეგროვოს (მგონია, რვა თუმანიდან) იმით ფულს. მაგრამ ნაკობრის მკეთრთ სამკითხველო დაარსეს სოფ. აკეთში, რადგანც შეუძლებელი გახდა ხიდიხილებსთვის აკეთის სამკითხველოდან ესარგებლათ წი-

გნებით და გზის უგარკისობის გამო, ამიტომ გზის მძსეს თავიანთთის სამკითხველთს დაარსება. ნება-რთავც აღებულა, სადგომისათვისც ფულიც მზით აკეთ; რაც შეეკება ურჩნად-გაზეთების და წიგნების მოპოებას, სრული იმედი გვაქვს კველს მართვლები, რომელნიც კი თანაგრომნიტენ ამისთანა კეთილ საქმეს არ დაიშეკენ თათო-ობრდა წიგნს და მოაწვდენ თავიანთ მომძეს. როცა სამკითხველთს დაჯარსებთ, მაშინ დაგერჩება სანატრელი ნამდვილის ნასწავლი მამასხლისის შოვნა, როგორც აკეთს და ასეანს ჭკავს. მაშინ ჩვენ უნდა ბუერი შენატრებს, თუმცა დღეს ჩვენ გვეუბნ მამასხლისი, რომელიც თავის თავს ნასწავლს ეახსი: ჩემს დრამატზე (ნამსახრობის ქაღალდზე) ვარანტოვი აწერს ხელსაო, მაგრამ ვარანტოვის დროის მამასხლისი მანც კრფერ სამსახურს გაშეკებს სოფელს.

ამ მოკვიკან მართო ერთ მაგალითს იმათი სოფლისადმი სამსახურისას. ბ-ნი ჰზრის უფროსის ბრძანებით 3 იანვრიდან 1855 წ. (№ 360) ეკვლა სამამასხლისი ბილეთების ბლანკი უნდა ინახებოდეს სოფლის სასამართლოში, მაგრამ, აი, ჩვენი მამასხლისი როგორ ასრულებს ამ ბრძანებას? ამას აუღია სოფლის ფულით გამოწერილი ბილეთების ბლანკები და მიუბარება ვიღაც გავარს არტემსთავის ოთხი გერსის მანძილზე და თუმცა ბილეთის ბლანკი დიხს 1 მ 45 გ., ის დუბულობს 1 მ 70 გ. როცა ვითხვენ მე ეს რათ იღებო, აი რა მსუსის იღევა: სოფლის განაჩენია, ახალი მეტი უნდა ავილო (მკერი მეტი ვილას განაჩენია ნეტა?) სოფლის სასამართლოს დაკობრში შემოსავალი თითო ბლანკზე სეთ-სეთი შურნი არსად ჩანს.

* *

უმორჩილესით გთხოვთ, ნება გვიბოძოთ, რომ შეგულითადესი მადლობა გამოვცხადოთ თქვენის მატრიკულის გავ. კველს სამუკლებით ბ-ნი ნიკოლოზ ბენარინისიქ დოლობერძემს, რომელმაც შემოწირა ორმოც და ათი მანეთი (50 მან.) წმუნებულა ჩემდამო მღვიმის დედათ მოხანტრის, ფრანდ ღარბის, საკელსო შკოლას და იმედი გვაქვს, სხვანიც ადომნიდებთან წამადელები.

მღვიმის დედათ მოხანტრის წინამძღვარი იღუმენად კელს

მცირე შენიშვნა

რავალი საპასუხო წერილები მოუღის „კავალის“ რედაქციას დიმიტრი ერისთვის გამო და ეს ამტკიცებს სამართლიანს გულისწყურობას ჩვენი საზოგადოებისას იმ უმართებულო წერი-

ლზე, რომელიც დიმიტრი ერისთავმა „ივერიის“ № 113 დასტავა. ჩვენ ყველას ვერ ესტამბათ ადგილის უქონლობის გამო; მხოლოდ არ შეგვიძლია; ორი მათგანი მაინც არ დაესტამბათ. ინტელაგენტ-ბელეტრისტის კუთხის სასწაელებლათ ეს ორი პასუხიც საკმაო იქნება.

„კენიზ“ დიმიტ. ერისთავს

! პა! პა! პა! პა! რა კლანჭებ-დაჭრილი ლომით იბრძვის ჩვენი კენიზი! სრულიადც არ მოელოდა მისი ბრწყინვალეობა, თუ ვისმე შესწევდა იმდენი ვაბედულება, რომ მისი ურიგო საქციელისთვის ფარდა აეხადა. უჰ! როგორ ჰკადრეთ კენიზს ცუდათ ხსენება!... ყოფილიყო ის დრო, როცა თქვენი წინაპარი თავის ყმას, მოწიფულს გაეკაცა, ერთ მუწიან მეძებარში გაცელიდა, აჩვენებდით სიერს იმ ბრიყვს „დარაჯს“, მაგრამ ვაი, რომ, კლანჭები გაქვსთ დაჭრილი, თქვენო ბრწყინვალეობა, და ამ უწმასურმა მეცხრაშეტე სატყუურე უტუნით მოსიკულს, ბნელეთში თავისი ბრწყინვალე მადლიანი მხივით შეაშუქა და იქ მოთახრეშე ორ-ფეხა ლომებს ლეკავი აუღდა... დახვ, თქვენო ბრწყინვალეობა, ახლა ის დრო აღარ არის! გაქრა, ვითარცა შარშანდელი თოვლი. ახლა თითოეული ფეხის გადაღამაზე ანკარიში უნდა მიცეპ საზოგადოებას...

მკითხველს უთუთოთ ესხამება ის „დარაჯისადმი“ მიმართული, ვითომ და პასუხის მაგიერი, მართლა „ბინძური და გაბრწილი“ შინაარსიანი წერილი დ. ერისთვისა, რომელიც ვაზ. „ივერიის“ (მაშ სხვა რომელი ვაზეთის კუბი მოიწინებდა იმ მყარალ საზარდოს, თუ არ „ივერიის“) №113-ში იყო დაბეჭდილი. სანამ ამ წერილის განხილვაში შევიდოდეთ, საქაროა გაკვირით შევენოთ შემდეგ კითხვას: სად არის ის საზღვარი ანუ კედელი, რომლის შიგნითაც საზოგადო ინტერესების დამცველებს არც იურიდიული და არც ზნეობრივი უფლება არ აქვთ, რომ კერძო პარტების „საზიზღარ, ადამიანთა ღირსების დამამკირებელ“, საქციელის განხილვაში შევიდეს?

მე ვგონებ, რომ არასად. ვინც უნდა იყოს ჩვენ შეგვიძლია მის დასაძინებელ ოთახშიაც შეუარდეთ და ერთი აღიარებით ავტეტხოთ თუ კი რომ ეს პირველი, მაგ. თავის მოსამსახურეს გვერდებს აღწეს და ადამიანს იმეცყოობა, როგორც პირუტყვს,

თუ კი რომ ჩვენ თვითონ უტულმართი ძალით შებორკილნი არა ვართ... ეს ყველასთვის ისე ცხადი უნდა იყოს, როგორც ორჯელ ორა ოთხია.

კენიზი დ. ერისთავი კი ბრძანებს თავის წერილში: არავის არც იურიდიული და არც ზნეობრივი უფლება არ აქვს ჩემს კერძო და პირად ცხარებაში ხელი აფათუროსო“. კაი თავის გამართლებება კაი, თქვენმა ზმენი! ამა, მეც უფლება მქონებია, რომ ამაღალ ყველა ჩემს მეზობლებს ყელეზი დავქრა და ნურც ვინმე იკადრებს ჩემი საქციელის განხილვას, რადგანაც ეს ჩემი პირადი, კერძო, შინაური საქმეა. არა, თქვენო ეღვარება, მეცხრაშეტე სატყუურის დამდეგს ასე არ წირივენ... კნ. დ. ერისთავი, სრულიად ვერ შეირკვებია იმ აზრს (კერძოთ დარაჯისაგანაც გამოთქმულს), რომ ძველი მუქთახარა ბატონების მაგიერათ, ახალი ბატონი, ფული გამოგვეტვიპო კარზე. შემინებული ამ მოვლენით, ის აღტურვილი მთელი თავისი სულის ძლიერებით სრულიად ეწინააღმდეგება იმ აზრს, რომ წოდებათა უფროს უსწორ-მასწორობას ფული სპობს, აერთებს და აკავშირებს მათ ერთმანეთთან. რადგანაც წოდებათა გათანასწორება კნ. დ. ერისთავს მაინც-და-მაინც არ ეპიტხნება, ამიტომ „დარაჯს“ სრულს სილტაკს ესწამობს აზრისა და გონებისას, როცა ის ამბობს, რომ წოდებათა გათანასწორებელი კაპიტალიზმშია და აღტაცებით ხელს უთითებს: „ავგარც კაპიტალიზმშია ჩაჩაიღინა ვეროპაში: ერთი მხრითა — ბურჟუა-კაპიტალისტები შექნა და მეორე მხრით პროლეტარიატიო“. რა არის მაშ დაღესრულებელი ბრძოლა ამ ორ წოდებათა შორის მთელს ვეროპაში, თუ არ იმავე „ფულით“ შექმნილი უთანასწორობის შედეგია“. სწორეთ ეს ბრძოლაა, თქვენო ბრწყინვალეობა, საზოგადოთ საქმის გადამწყვეტელი. ამ შემთხვევაში კაცობრიობა სიკვდილით ჰპოვებს სიცოცხლს... სწორეთ ეს კაპიტალიზმი განლავს უქანასწვლილი თავისუფლების შემბოჟეელი ბორკილი, რომელსაც, ეჭვი არაა, თქვენგან აღსარებული გამწვანებელი ბრძოლა მალე დაამხრეფეს... ეს თქვენთვის არაა სასამაღნო სტუმარი. კაპიტალიზმი ის უქანასწვლილი გენია, ის უქანასწვლილი ცე-

ცხლის აბანო, რომელშიაც უკანასკნელათ ამოიგლებდა, გამოიციობა, მრავალ-ტანჯული კაცობრიობა და შემდეგ სრულს აბსოლიუტურ თავისუფლებას მიეცემა. ეს უეჭველათ აგრე მოხდება, მიტომ რომ კაპიტალიზმი ისეთი მოუცილებელი ჭირი რადია, როგორც აღზინდელი ბატონები, რადგანაც პირველი რამდენათ უფრო ძლიერდება, იმდენათ უფრო ღრმით ითხრის თავის ხელით სამარეს... კაპიტალიზმი აღზინდელ ბატონებსავით ზარამაც კი არ გეგონოს, რომ სხვას გაათხრეინოს თავის სამარე...

კნაზი დ. ერისთავი ბრძანებს: „რა „ღარაჯის“ საქმეა, მე ჩემს მოსამსახურეს ხელს ჩამოვართმევ, თუ არაო“. ეილაც ოზურგეთის ევაჭარი, თავის საკუთარი ოჯახის ბატონი კაცი კნაზ ერისთავს თავის მოსამსახურეთ მიჩანია. მაშ ყველა გურულენბი თქვენი ყურ-მოპირილი ყმა ყოფილგარა, კნაზო! (ყელზე დავადგებით, თქვენო ბრწყინვალეობე!).

კნაზი ბრძანებს: რატომ „ღარაჯმა“ პირდაპირ არ დამასახელო. ეს იმიტომ, კნაზო, რომ „ღარაჯს“ ამით შემდეგი უნდოდა ეთქვა: „იცი, მკითხველო, ეს სახეზღარი საქციელი ვინ ჩაიდინა? გავიკვრებდა, რომ ვითხრა? ვინ და „ეისი ბრაღის“ ავტორმა, რომლიდგანაც ანაირ საქციელს სრულიადაც არ მოეფლოდითო“. აი, სწორეთ აქ გვხდება, კნაზო, ნიღაბი და რჩება საზოგადოება მოტყუებულნი...

„საზოგადოებას ჩემი საზოგადო მოქმედება ეკუთვნის და მხოლოდ ის არის უმაღლესი მსაჯული მისი ღირსება-ნაკლებეანებისა და არც მე გავეჭვეი მის სამართლიანს მსჯავრსაო“. ჩანს კნაზ დ. ერისთავს თავისი „ეისი ბრაღითი“ აქვს ზურგი გამარებული. არა, კნაზო, თქვენ რომ „მოამბის“ ფურცლებზე „ეისი ბრაღი“ ვაპრელოთ და საქმით კი ქვეყნის აკლება გნებავდეთ, მაგას არავინ დაგანებთ. თქვენ გნებავდათ სულ ნიღაბ-აფარებულნი ბრძანებულობავით და ქვეყანას ანგელოზი ჰგონებოდით!.. მაგრამ ევლარ მოვართვის... მართა „ნასაიდლევის პოეზიისათვის“ საზოგადოება გუნდრუსს არ გიკმევს... ჩვენ ცოცხალ სიტყვას ყოველ შემთხვევაში გვიჩრევენია ცოცხალი საქმე.. რომ „ღარაჯისაგან“ გამოქვეყნებული ოზურგეთში მომ-

ხლარი ურიგო საქციელი კნაზ დ. ერისთავისა სრული ჭეშმარიტებაა, ეს თვით ერისთავის წერილიდანაც ჩანს, რადგან დამწამვე თვითონვე აღიარებს თავის ცოდვას. ესეც რომ არ იყოს, თვით მე, თქვენი უმოჩინდესი მონა (პირი კი არ დაწვას) იმ დროს იქ გახლდით და ბენდიერებაც მომეცა გამეგონა თქვენი ბრწყინვალე ბავიდან წამომარავლიტებული შემდეგი სიტყვები: „რა უყო, აწი ამ მურტალი გლეხის ჩამოართმევ ხელს, რით გვიბანო, ეილას ჩამოვართვა, სირცხვილით სალაგავყო თვით და სხ...“ და მაშასადამე, რა კი ეს ნამდელია, ფუ! იმ ევაქსს, ეისაც ამდენ ჭირში ასეთი აღმანიანს ღირსების დამამცირებელი შეურაცხყოფა მიაცენეს და მან კი ეს დამცირება ძალათ გადაყლაპულ წყალსავით მოინელოს და სამაგიერო პასუხი არ გასცეს თავის დამამცირებელს; მით უმეტეს, რომ ეს საქციელი არამც თუ კრძობთ, მართა ოზურგეთელ ევაჭარს ეხება, არამედ მთელ გურიას აცხებს ამოუშლელ ჩირქს...

„მტკანას უცილობას“ და გახრწნილ ცილისწამებას თქვენ იხნთ, კნაზო, როცა ბრძანებთ, რომ მესამე დასი „კვლამ“ შობაო. კი გავგებარდებთ, თქვენ ნუ მომიკვდეთ, მესამე დასი რომ „კვალის“ ნაშობი იყოს, მაგრამ, ეი, რომ თვით ამ უკუღმართმა ცხერებამ დაძადა ეს თქვენი დაუძინებელი მტერი, თქვენო ბრწყინვალეობე...

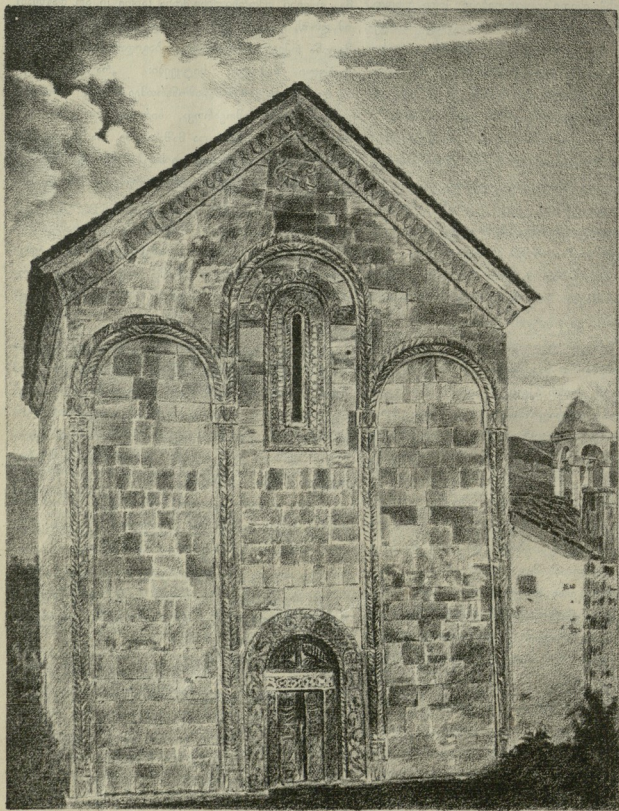
რაც შეეხება „კვალის“ სიბრძნეს, მითომ რა თქვენი ჭკუის საქმეა მის მორგეში შეტრავა. მართა რომ „ფროფანსავით“ დახრჩობით...

და თუ თქვენი ბრწყინვალეობა „კვალის“ სიბრძნეს არ ეწაფება, ეს იმიტომ რომ, ხომ მოგესხენებთ: „ჭკუიანსა მწერ ჩენელი უყვარს, უტურუსსა გულსა გმირდესო“...

დასასრულ არ შემძლია ბ-ნ ალ. მკითხველსაც არ ეუსაყვედრო გამოსარჩობისათვის. იცით, რა დამტკიცეთ განათლებული საზოგადოების თვალში თქვენი „კნაზისაღმი“ გუნდრუსის კმევით? ის, რომ თქვენც მისი რეტროგრადული პრინციპების ამყოლი ბძანებულხართ.

საგანის ეკლესია
 გ. წ. არხეოლოგიურ ექსკურსიიდან
 სახსრებიდან სუთ. ვერსზე აღმოსავლეთით შდი-

ნარის უვირძის მარჯვენა მხარეზე, ერთი მხარეს
 ბორცვზე გადმოაუჭრება საგანის ეკლესია, საუკე-
 თვის ძველი შეკეთებისა და საუკუნისა, აშენებული აგ-

საგანის ეკლესიის აღმოსავლეთის კერძი

რატო მკობის დროს. ეს ეკლესია დღემდის წარმოადგენს თითქმის ხელ-უხლებელს და სუფთესო ნაშთს მეთერთმეტე საუკუნის სურთო-მომღერების, დროთა ცვალებადობას აჩვენებდა ვნება: ამ ეკლესიისათვის ან მიუღია. მხოლოდ მოუშლიათ მარცხენა მხარეზე ძველი ეკატეძი, ისიც სულ ახლა, ყოვლად სამღვდლო განრივლ კმის-კოპოსის დროს. ამ ეკლესიას ქონდა ძველი სურთო-მომღერების გეტმაზე ატებული კანკელი, ერთიანი ცარცის (ალქანჯრის) ტყეპით გაკეთებული, ფრად მკარი ნაოთებების. ან ეკატეძება ხეივანი დროის შეუგნებლობას, რომ ამ საკვირველი ძველი ხელოვნებისათვის თავისი უგუნდო დადი დაუგრაგ. კანკელს ძველებთან შედგულ, მხოლოდ ერთგან, ქონდა კარები საკურთხეველში შესასვლელათ. ამ მოკლე დროში გამოუჭრათ შიორე

განსკარი და მით დაუძახსაჲათ ეს შესანიშნავი ძველი ხელოვნების ძეგლი. მეთისველის ყურადღებას მივაქცევთ მარჯო სოციალურ სეწარწერებზე, რომელნიც გ. წერეთლის მიერ არან ამოკითხულნი და მიდიდებენ პართული ისტორიის ეპიგრაფიულ მისაღას. დაწერილით გამოგვლევას ამ საგნის შესახებ გ. წერეთლის იქნება დასტამული მოსკოვის არხეოლოგიურ საზოგადოების მეხუთე ტომში.

ამ ეკლესიის მრავალ სეწარწერებში ამოკითხული იყო ბროსის ძეგლი ისიც შედგომით, მხოლოდ ერთი, რომელიც არის სამსრუთის კარის თაღში და უხის ქრონიკონი ს: ა: გ: = 1046 წელი. ე. ი. აგარტ მეთონის შეფობის დრო. ამ სეწარწერის დაწერალებით აღარ გავსოვართ. ამ მოკიფებით მხოლოდ ახალ ამოკითხულ და ჟერ კიდევ გამოუგვეჩნებულ სეწარწერებს:

№ 1.

სახელითა ღვთისათა და შეწმენთა საგანის მთა არმოწამის კარნი ესენი შექმნილნი ქვათრამეთა: ღვთიანთა ღვთისთა შექმნილნი ძეგლებს. ეკეთდა საფხითთა მისი ძეგლების თამარისა“.

ამ მოხსენებულნი პირი უნდა იყოს დიდი გიორგი ტბეთლის შვილი. ესენი იყვნენ მწიგნულები საჭრთელის შერთების მათე და მეთერთმე აუ საუკუნეში.

№ 2

„ყოფილო, გაუსხევე სულას გმირის ძისა კოსტანტინისა“.

№ 3.

„სახელითა ღვთისათა მე ერისთავთ ერისთავნი გიორგი დაუწერე და მივერ ამის ეკლესიის ნახევარი საგნის სოფლის თანა დამიდგეს ოდეს შერბობა დაიწყოთ მშობელთა ფხითა და ყოვლითა ფრთა: ღმერთნი უბანიერენ უგუნისაძე“.

№ 4.

„სახელითა ღვთისათა, მეთონისათა წმიდისა ღვთის მშობლისათა, წმიდისა გიორგისათა დამიუნა მე სუფლითა საწალოებელ ღვთისათა აღსამენებულთ წმიდისათა საყდრისა. აღიქვენ ღმერთნი გიორგი ერისთავთ ერისთავი საღვცველი სუფლის მთისათვის და მშობელთა მართთვის და გოლოპიისთვის და დედისა მთისთვის“.

№ 5.

„წმიდაო გიორგი შეიწყო სოცმაგ (სურმაგ) მე აქონის და გაუსევენე სულას მშობელთა მთისათა ამის ეკლესიისა გუბას შეწინა ვახუშტისათა მიძე გოლოპიის სუფლისთვის და წაგითხოთ ღვთისათა მოისხენეთ. ამინ გვერენ ჩვენ“.

სეწარწერა ნაღვოვრათი ფითი ეჭვთების მათე საუფითი

ინკოპა საშიძე, გადმოღებული ფოტოგრაფიით. კედლის მხატვრობა ჯალის (ეკირილის სეოამში) წინდა გიორგის ტაძრისა

კუნეს რკალი ხეფურთა: ასო „უ“ მკვირათ ყოველგან „ო“ არის ხარბებული. ყოველ სეუკას შემდეგ ორი წერტილია დასმული. თათების ალაგას შესაფერად ქრატებიც უხის.

პასუხი დიმიტრი ერისთავს

ივერიის* მე-№ 113-ში ჩვენ წაიკითხეთ ფრიალ საყურადღებო წერილი, შემდეგი სათაურით: „პასუხის მაგიერ დარაჯს“, რომელშიაც ბ-ნი აეტორი ეხება სხვათა შორის, ჯერ პატივცემულ „კეალის*“ რედაქციას, მერ ეპოტინება მესამე დას და აგრეთვე ყველა იმ პატიოსან მუშა პირებს, რომელნიც მოღვაწეობენ ხსენებულ რედაქციაში. ბოლოში მოვითხოვე პატივცემულ ჰკითხვების წინაშე და დაწერილებით მოვახსენებ, რაც ვაღმომცეს ბ-ნი დიმიტრი ერისთავის შესახებ:

ამ ორი თვის წინათ, ვიხველით ქ. ოზურგეთში, სადაც ერთმა ჩემმა ნაცნობმა მიაშობა ბ-ნი დიმიტრი ერისთავის წერილიც ისე, როგორც ბ-ნმა დარაჯმა დაგვიხატა „კეალის“ მე-№21-ში. სხვათა შორის ერთ ადგილას სწავლა-განათლებლაზე ჩამოვარდა ლაპარაკი და, აი, რა სიტყვებით მიპასუხეს: „თავი დამანებე, თუ ღმერთი გუაჩს, ნასწაველი არ არის ის თქვენი დიმიტრი ერისთავი, რომელმაც ამ ერთი კვირის წინათ, ისეთი აღიარება ატება ქალაქში და ისეთი უწინაწერი სიტყვებით ლანძღა ერთი ვაჭარ-თავანი, რომ უკანასკნელი იძულებული გახდა მომრიგებელი მოსამართლისათვის მიმხართათო. რისთვის ლანძღავდა? — ვკითხე მე. ამისთვის, რომ ხელის გამოართმევა როგორ გამიხვედო.“

„კეალის“ მე-№21-ში ბ-ნმა დარაჯმა თუმცა გამოარკვია ეს მომხდარი ამბავი, მაგრამ ვინაობის ვაგება შევიძლო მხოლოდ იმ კნიაზ ვაჭაროვს, ვისაც ნამოქმედარი ჰქონდა ეს ამბავი და არა სხვას, რადგან ვინაობა არ იყო მოხსენებული.

ბ-ნმა დიმიტრი ერისთავმა „ივერიის“ მე № 113 ში გამოაშკარავა და დამატკიცა კიდევაც, რომ ყველა ეს ზემოთ ნათქვამი სრული სიმართლე ყოფილა. აეტორი ისეთივე მბრძანებელი კილოთა და რიხით მიმართავს „კეალს“, როგორც ძველი მებატონე თავის ყმას, მან ნაცელათ ამისა, რომ დაიცვას თავისი თავი, როგორც ვალდებულია პატიოსანი კაცი ამბობს: თქვენ რა ნება გექვს ჩემზე ილაპარაკოთო, მე ჩემს მოსამსახურეს ხელს მიცემ თუ არაო. არ შეიძლება გკითხოთ, ბატონო დიმიტრი?! ის ვაჭარი, რომელსაც თქვენ შეურაცხყოვა მიაყენეთ, თქვენი მოსამსახურეა, თუ სხვა ვისმე მოსამსახურეზე ბრძანებთ?

2) თქვენ ბრძანებთ, ყველა ეს ზეით ნათქვამი ჩემს კერძო საქმეს შეადგენსო. თქვენთვის ის არ მოუხსენებიათ, კერძო საქმეს არ შეადგენსო; მხო-

ლოთ თქვენ, თქვენი კერძო საქმით, როცა ზიზის გერით საზოგადოებას, კერძობა ეთქმის თუ არა? და 3) თქვენ თუ ბრძანებთ, ჩემზე ლაპარაკის ნებას არავის ვაძლევო, თქვენ ვინა მოგანიჭათ ის უფლება, რომ შეურაცხყოფთ პატივცემულ „კეალის“ რედაქციას და მის საბატო მოღვაწეებს?

ნუ დაივიწყებთ, „კეალში“ მოღვაწეობენ ისეთი პირები, რომელთაც მთელი თავისი პირადი სარგებლობა შეუწირავთ საზოგადოების საკეთილ-დღეობით, საბედნიეროთ და თავიანთი მუდმივი დაუღალავი შრომით, დაუმსახურებიათ სახელი საზოგადოების თვალში და საზოგადოებაც შეჭყურებს მათ, როგორც ბნელ ღამეში ანთებულ ლამპარს. იმათ დასახელებას აქ საჭიროთ არ ვთვლი და გკითხველიც გაიგებს, ვინც იქნებიან.

იმათ თქვენსაგით არ უმოქმედიათ. თქვენ, სადაც პირადი სარგებლობა გაქვთ, იქ ცხვარსავით მოიქცეით, მხოლოდ სადაც არა და დაბალს ხალხს დანიხავთ, იქ გაძველენიანდებით. ამასთანავე იმ მესამე დასშიაც არ მოიპოვება ისეთი, რომელსაც თქვენზე მეტი სასარგებლო საქმეები არ მიუძღოდესთ საზოგადოებასთან. აბა, ერთი დამისახელოთ, რა კეთილი საქმე მიგიძღვის საზოგადოების წინაშე, ანუ ნივთიერათ, ან საქმით და ან მოქმედებით?

შეიძლება სარგებლობას ეძახოდეთ, რომ ისეთ ავთიყოფებთან, რომელნიც მდიდრები არიან, თქვენი ჯიბის გასატენათ წაბრძანდებით ხოლმე! აბა, ერთი გამოვიდეს ღარიბი გლეხი, რომელსაც ძალა არ შესწევს თქვენი მბრძანებების ყიდვისთვის, თუ იმისთანებებიზა მიგებდვალთ? მაშ, რაღა დიდ-გულათ დათარეშობთ „ივერიის“ ფურცლებზე და დიდი რისხვა-ქუხილით ღაღადებთ? შეიძლება, გსურდესთ, ვინც არ გიცნობთ, თელი აუხვიოთ? ევრა, ბატონო დიმიტრი, ვინც არ გიცნობსთ, თქვენი ნაცნობებისაგანაც გაიგეს და კიდევაც გაიგებენ ამას შემდეგ, რაც შეილი ბრძანდებით და ტყუულა დრას ნუ ჰყარავთ, ვინმე მოატყუოთ.

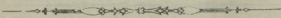
არ იფიქროთ, ბ-ნო დიმიტრი! მე ან „დარაჯი“ ვიყო, ან ვიცოდე, ვის ეკუთვნის ეს პსევდონიმი. მხოლოდ მე მინდა სიმართლე აღვიარო და თუ თქვენ, ამ სიმართლეზე ვაგვირისხდებით და თქვენი კნიაზური რიხით მოგვიმართავთ, ჩვენ ყოველ შემთხვევაში მზათა ვართ პასუხი მოცკეთ.

ვ არ ს კ ე ლ ა ვ ე ბ ს

ღეგვი თქვენ განსვლავებო მოციმციმინო!
 ნურავი თქვენა, რომ არ გავსისთ სოფლის გაება,
 გულის არ ცოდინებით სველა-ოსურს ყოველ დღეურნი,
 უსამართლობა, სიხრეუ და ამაკება.
 გულ-გრილთი უცქერთ რის სიმაღლით გაცნის ჭინისა,
 შავ-ბუღის ბრძოლას; ისის მუდამ განსრებულას
 და დედა-მამას, ამ საბუღას უწმინდურობის,
 ორმოს, სავსეს ყოველას ბილწით აურთავებულას...

რის გრძელს სიგრძეში იგაჟაჟათ; ევლამ განსვლავინო!
 დედა-მამას შესწავთ დვითის ბრწინაგებას,
 რომ უფრ ქვეყანას ნასვერათ მსკეს
 თაგლინ ესტოს ზეციურნი შენაიერება.
 თქვენი გაჟაჟათი ნუგამ მერთი ნაგრულას გუღას;
 იყუთ მკურნალი სულის სველით განმსკვლეულისა
 და აღუდგინეთ დღეურ-გარმათ სასო-წარგვეთიღს
 წმინდა იმედი სანატრელის მომავლისა...

ილ. ჩხერაშვილის პაროდია

ე ვ ე ს ო ლ ო მ ო ნ ი მ ე რ ე თ ი ს ა , დ ი დ ს ო ლ ო მ ო ნ ს ა დ

წ ი დ ე მ უ ლ ი .

შ ე მ დ გ ო *)

გეორგ დღეს დილით აღრე მეფე გაბძანდა და
 სვირნობა დაიწყო; ცოტ-ცოტათ ერისთავის ბი-
 ნისკენ იწია. ერისთავმა რომ დანახა, მაში-
 ნეე მივიდა თავყანი სცა და მოახსენა: ასე აღრე რათ-
 აბძანებულხართო? როგორც მონადირე, კურდღლო-
 ბას ვარ დაბეული. აგრო ოჯი დღეა, აღარ მინა
 დირნია; დღეს სურვილმა ამიყოლია და აღარ და-
 მეძინა, ბრძანა მეფემ. ერისთავი ნადრობის დიდი
 მოყვარული იყო და კურდღლობაზე რომ სიტყვა
 ჩამოვარდა, გამხიარულდა. მეფემ ბრძანა: მოდი, ერ-
 თი ექნათო: დღეს გავიდეთ გეგუთს, იაშვილისას,
 საღამოს იქ ეკურდღლოთ, ხვალ დილით ჩემი კუ-
 რთულკობე ბერე სვირს გეჩვენებენ. იქიდან ქუთაის-
 სამეც კარგი სანადირო ადგილი არისო. ჯერ ხომ
 შენ არ გინახავს ბროწეულის კურდღლები, თუ რა
 ცქიციანი არიანო. თქმა და ასრულება ერთი იყოა
 განაძრახა პაპუნა წერეთელი და წინდაწინ ვაგზუნ,
 იაშვილისას. მეფეც მალე მიბრძანდა სანაოზე. რად-
 ვან ეს რომინი მეფის სახლის წინ მიმდინარეობდა.
 ნავით უნდა ვასულიყვენ. პირველათ მეფე გაბრძან-
 და, მთლით მისი ხლებულებიც გაიკრიფენ. მეფე
 მაშინეე იაშვილისას წაბრძანდა. შემდეგ როსტომი
 და შვიდი მისი შვილები და რვა აზნაური, რომე-
 ლთაც ბატონების თოფებიც ეჭირათ, ჩასდნენ ნავში
 და გავიდნ გაღმა. პაპუნამ მენავეებს მიაძახა ჩქარა,
 აბა, თუ გიყვარდეთო ბატონი მეფე სანამ ერისთავი

არ მიბძანდება, მანამ სადილს არ მიირთმევს. პირ-
 ველათ ცხენები მოართვით ერისთავებს და შემდეგ
 ჯარის გამოყენასაც ნულარ დაგვიანებთო. მენავეე-
 ბმა ნავი გაქანეს, ატაცეს ჯიღეს და გადაბრუნეს.
 მენავეები გადაციხნდნ წყალში და როგორც კარ-
 გი მცურავეები ყვინთით წვიდნ, ზოგამ კმედლს
 ცურვით მიმართა და ზედ ჩამოკიდებულ ხის ფეს-
 ვებს დაეკიდა. შეხედეს, რომ ნავიც დაიღუპა და მე-
 ნავეებიც დაინარჩუნე. აბულაშემ დაუძახა ერისთავის
 ჯარს: ქუთაისზე მოიარეთო; ერისთავს კი ასე მოა-
 ხსენა, რომ თქვენთვის ცხენები უნდა დავიბარო-
 თო. ჩამოდენსამე ხანს შემდეგ მოუვიდათ იაშვი-
 ლიდან ცხენები. შეჯდნ და წავიდნ. ერისთავს
 გვანა, რომ, ან მეფის საჯღამ ცხენს გამოუგზავნი-
 დნ და ან სახუცისას მაინც. მაგრამ რამ ეწერ ხე-
 დებს, არ მოსწონს პატივისცემა და ფიქრობს, ვაი
 თუ მიპირებდნ რამეს, მაგრამ კათალიკ-ში ბარ-
 ძიმს როგორ უღალატებდათ. ამ მოგზაურ აბაში
 ძალიან დიდი ხის წვერადან სკინჩამ დასძახა. ვი-
 ოარგში თოფე მოთხოვა თვის აზნაურს, ესროლა
 ცხენ და ცხენი, თავი მოწყვიტა და სიცილით თქვა:
 ყოველი ჩემი მტრისათვის ასე მექნასო. როსტომი
 ერისთავი ფიქრებისაგან იყო წაღებული და ხმას არ
 იღებდა. იაშვილისას რომ მივიდნ, გადახტნ. კაშ-
 კარში შესვლისთანავე მიეგებათ რამდენიმე კაცი,
 ვითომ პატივისსაცემლათ, ერისთავებმა გამარჯვება
 უბძანეს და მიმართეს მეფისაკენ. ისინი უთან მოეჭ-
 ცენ-და-მოულოდნელათ თითოს ოთხ-ოთხი კაცი
 ეცა. ესენი წინათვე არჩეულები იყვენ, როგორც
 მარჯვე და ღონიერები. როსტომი ხსენა შვილებით
 მალე დაიმორჩილეს, გიორგი კი გაუძალდათ. ორი
 კაცი ცალი ხელთ დასცა. ერთ მათგანს ჯიმშელა
 ორჯოლიკიძეს, რომელიც იყენდა გიორგიზე მე მო-
 მხმარე ერთ მესპირებთა, დაჰკრა ხანჯალი და შუა
 გააპო. შეუტია მეფეს, მეფე შუა ენოში იჯდა. გი-

*)-ს. კვალთ * № 25

ორგის ორი ანოვანი კაცი ზურგზე მოეკიდა, სხვებმა მკლავში ტაცეს ხელი, მაგრამ მაინც ვერ შეაჩერეს, თრევით წილო ისინი და მიუხბლოდა მეუფეს. მაგრამ მეფემ შესხედა მისისანეთ, ადგომა და იმ ადგილის გადანიკვლებმა არ იკადრა. ამ დროს მოეშველენ ჯარის კაცები და დაურთეს თავში თოვის დუმიები; მაგრამ მაინც ვერა დააკლეს რა, სანამ ერთმა მათგანმა ჩახხახი არ დაკრა თოვის. ჩახხახის ევრიძე ტენიში ჩაიღა და მასინ კი წაქცა. მივარდა თეიმურაზა ორჯონიძე ძმის სისხლის ამოსაღებათ და დანით ამოკუტა თვალები. როსტომი, მეთოდი, ცა-

გუნე, კუნჩიტი, გივი, ბარძიმი და სვიმონ თოკებით შეკრულნი ხელადენ გიორგის თვალების ამოკრას და თეთონაც იმევე სატანჯეგლს მოელოდენ. ახლა სხვებსაც მიყვეს ხელი. პირველათ როსტომი დაწინეს გულაღმა, ბევრი აცოფეილეს და მასინ თითონვე უჩრია თვალის კილოები ჩამჭერთ და მერე თავისთ ვადმოციენდებიან თვალის კაცლებიო, და მართლათაც სხვებს უფრო ადვილთ მოთხარეს თვალები

(შემაფგი ჟინჯა)

ჩვენი საშინაო საქმეები

შემაფგი *)

გორაკ ხედავთ, აშკარა ფაქტათ უნდა აღვივაროთ, რომ ჩვენი ცხოვრება წარმოების უზსა დაადკა და სრულად ახალი მიძინა-ჩეობა მიილა **). ეს გარემოება მომავალის დიდს

*) ის. „კვალ“ № 26

**) ამ გარემოებამ საქართველოში დასადა მძაგლი მწერლები, რომელთაც აღნიშნეს ჩვენი ცხოვრებას სქეთი ვითარება. ბანი გ. მაიაშვილი, რომელმაც დისტამა წერტილი 1890 წლის „საქართველოს გალენდარში“, მსოფლიოთ ამ მსრით შეესო ჩვენი ახლანდელი ნეთითერი ეოფე-ცხოვრებას ახლეს ცხსეუ დადგომას. მორე მსრით ბ-ნ სომელმა ამ ონი წლის წინაო „კვალში“ დასტამა წერილი, სადაც შეესო ჩვენის ახალი ლიტერატურის აღომბინების საშეს, რომელიც წარმოემოაგეს საქართველოში ახლსავე; ბატონ-უთობა რომ გაჯავრდა, მის შემდეგ დტრინალეულ ცხოვრებას. მაგრამ არც ერთი მათგანი, ხელმძღვანელობენ რა კრიტიკათ და ერთხელეკე შეთავსებულა სასიტრონი ფილოსოფიური შეხედულებით, არ იმევენა წინათვე მათ მიერ შეთხუეს „ღანესას, პროგრამებს და სისტემებს.“ და ამ ონი დიდათ მართლან არან. შესანიშნავი მტენიარა გ. მარქსი, რომელიც ამ უკანასკნელ დროს ჩვენში დაწესეთიშავ ცოკითერი უყოც ასე საშინლათ და ებრთეკებით, ამომას: „როგორც ბურჟუაზიასთვის მტენიარების წარმომადგენელი არან ეკონომისტები, სწორეთ იმნიართვე პროლეტარატისთვის სოციალისტები და გომუნისტები თიორიას წარმომადგენლები არან. სანამ პროლეტარატი განვითარებული არ არის იმდენათ, რომ ტლვეუ კლასი შეადგინოს, სანამ, მასსადამე, თითი ბრთლას პროლეტარატებს და ბურჟუებს შორის ბოლანტიკური ხასიათი არ აჩეს და სანამ ბურჟუაზიულ მრე-

იმედს იძლევა, რადგან ქართველობა, რომ მოსასპობელი ყოფილიყო, ამ გზას ვერ დაადგებოდა ასე მალე. თითქმის ერთი საუკუნე თავდებმა, რაც საქართველოში მშვიდობიანობა დამყარდა და ქართველობას ცხადთ გარეშე მტერი აღარ აშფოთებს. მასსადამე, სამხედრო ინსტიტუტს, ცოტათ თუ ბეერთ გასაეალი მოესო. ეს ინსტიტუტები ისტორიისაგან ნაანდერძევე, უნდა აღმოეფხვრა ცხოვრებას და მშვიდობიანობით უნდა გვესარგებოდა. ჩვენი ერთი მიზნეული არ უღიზიანდეს, იმ შემთხვევაში ასე ადვილათ და ასე მალე როდი შეეკიკებდით სამხედრო ინსტიტუტებს და წარმოებას, მოკალაქეობას როდი შეუდგებოდათ. აშკარაა, ქართველობას ეკონომიურა

წველობას ნიაღვრე მწარმოებელი ძალეღონე იმდენათ ვერ განვითარებულა; რომ პროლეტარატის განსათავისუფლებათ (გუჟსავი ჩვენა) და ახალი უმაღლესი საზოგადოებრივი წეს-წყობილების დასამყარებლათ მიუცლებლათ საქირაა მატერიალური პირობანი (გუჟსავი ჩვენა) გამოჩნსულ აქნეს, —მანქმის ეს ტეორეტიკები მსოფლიო უტროპისტებს წარმოადგენენ“ (ის. Misère de la philosophie). ახლა რას იტყვიან ისინი, რომელნიც საფლავშიან მოსვენებას არ აძლევენ ამ მტენიარს და მისი სასელით ჩვენს ერს სსეა-და-სსეა „პროგრამებს და სისტემებს“ აძლევენ, რომ, ძლათ მტენისესავათ, ჩვენი ერთი ამ პროგრამებისაგან წანონონ. ეს გაკატონები თუწმე „უტროპისტები ყოფილან და ასეთებთაც უნდა დაწმენ ჟერ-ჟერობით, თუნდაც რომ ბეჭი იეკონონ, „სოციალ-დემოკრატები“ გართონ. რატომ? —მიტო, რომ საქართველოში დღეს, „პროლეტარატი განსათავისუფლებლათ მიუკლებლათ სასკინი“ მატენიარევი პირობანი“ გი არა, თითი პროლეტარატიც არ არსებობს იმ სასით, რა სასითაც ჩვენ მის გინგონთ ეკონომიაში.

აგტ.

მხრით ზედმა გაუღიმა: საქართველოს ნიადაგზე ლამის დამყარდეს ახალი მოქალაქეობრივი ცხოვრება და თითქმის მართლდება წინასწარმეტყველება პეტრუსა:

„სადაც აქამდის ხმლით და ძალით ჰყოლობდა ქართველი,

„მუნ სამშვიდობო მოქალაქის მართავს აწ სელო!“

ომიანობის შესუსტებისა და მოსაზრის პირდაპირი შედეგა ჩვენი ქვეყნის დაღვრა ახალ წარმოების გზაზე და მშვიდობიანი, მოქალაქეობრივი მოქმედება. და თუ ერთი მტკიცეთ არის გამჯდარი ის პირვანდელი ინსტიტუტი, მაშინ იგი სე აჯვალთ ეერ შეძლების ერთი საფეხურიდან მეორეზე ასვლა (*). ეს გარეობა კი საკმაოდ ამტკიცებს (ბარე აქვე აღვნიშნათ), რომ ჩვენს ერს სამხედრო ინსტიტუტები ისე ძვალსა და რბილში არ ჰქონია გამჯდარი და, რომ მას ისტორიის განმელობაში მოქალაქის უნარი და ნიჭი ცოტათ მაინც შეუძენია, — წინააღმდეგ „სულ ახალგაზდა მეცნიერთა“ შეხედულებისა. ერთი ეს.

მეორე კი ის გახლავთ, რომ თუ ამ გზას არ დაედგომოდით, სხვათზე ჩვენი მომავალი ყინულზე დაწერილი იქნებოდა და მტრათ სავსეცოდა. საქმე ის არის, რომ ჩვენს ცხოვრებაში ამ ქვათ არავითარი სხვა გვარი ძალა არ მოაპოვება, რომლის საშუალებითვე შესაძლოა ყოფილიყო მტკიცეთ განვითარების გზას დაღვრა. ჩვენ არავითარი საბუთი არ გვაქვს სხვებისათვის ვიკონებოთ და ვივიქროთ, რომ ამ თუ იმ საშუალებით, რომელიც შეზრდილ-შეხორცებულ იყო ჩვენ ცხოვრებასთან, კოლექტიური წარმოებას დავმყარებთ: ჩვენ საერო მიწათ-მოქმედება არა გვაქვს, თუ ქიზიყს მხედველობაში არ ვიკონებთ. ეს ხანა პრიმიტიული, ისტორიის წინათ ყოფილი ურთიერთობა და იგი განვითარებულ ერებს და ჩვენც უკვე გაეღილი გვაქვს. ეს ეკონომიური განწყობილება დღეს მხოლოდ სლავიანებს შეჩენიათ, ასე წოდებულ მიქ-ში. მაგრამ თვით ეს მიქი ვერაფერს ნიადგს არჩოადგენს მომავალი კოლექტივიზმისთვის, რადგან ამ დაწესებულებას ისეთი თან-შემდელი და განუყრელი თვისება აქვს, რომელიც სრული წინააღმდეგია იმ პრინციპსა, რაზედაც უნდა დამყარდეს ერთა მომავალი წარმოება: აქ სიტყვა დაუთმობთ ისეთ დახელოვნებულსა და ფრთხილს მეცნიერს, როგორც არის შარლ ლეტურნო: ძველი გერმანიის თემებშიაც კი უკვე თავს იჩენს პირადი და ნიუსიკიდებლობა, თანასწორობის გრძობა“. აგრეთვე, პროკოპის თუ დაუჯერეთ, სლავიანებმა, არიელთა რასის უფრო ჩამორჩენილმა შტომ, პატარაპატარა დემოკრატიული თემები იწყო ცხოვრება, და არსული მიქი ამ პრიმიტიული განწყობილების ნა-

შთია. მაგრამ ამ მიქს თანდაყოლილი აქვს თვითიხილვი და ან მოხარული დამონკვა, რადგან აქ მინდალმა მოკლდებულა თავისუფლებას (კუსისეა ჩვენია). ამიტომ მიწყესობიდან მიწათ-მოქმედებაზე გადასვლას შემდეგ საზოგადოებრივმა ფუნქციებმა რომ განაწილება იწყეს და სლავიანების პატარაპატარა საზოგადოებებში რომ გამოირკვა მიწათ-მოქმედთა და მხედართა ორი კლასი, მაშინვე უკანასკნელთ პარეელნი დაიმიონეს და ევგებტის ფელაბტის მდომარეობაში ჩააყენეს (*). მომავალი კოლექტივიზმი და la servitude oligarchique ou monarchique კი შეურიგებელი მტერია იმგორსა; პირვანდელი კოლექტივიზმი კი სწორეთ იმ გარემოებაში დაარღვია და მოსა, რომ იქ პირადობას არ შეძინდა მინჯებული დამოუკიდებლობა და თვისუფლება. ცვილიხიზაცია და განვითარება კი მტერი არა არის რა, თუ არ განუწყვეტელი განთავისუფლება პირადობის სხვადასხვა ბარკონებთან, რომენიც მას თავს მოახვიო თვისმა კონების განუვითარებლობამ და ისტორიის ძალ-მომრეობამ. ამიტომ ლეტურნოსთან ერთათ შევეძილა გუჯათ, რომ toute l'évolution sociale n'est qu'une graduelle émancipation de l'individu, dans son esprit et dans son corps. (**).

მაშასადამე, იმ გზას და მიმართულებას, რასაც ცხოვრება დაადგა, კი არ უნდა ეყინაღმდეგეთ, არამედ უნდა გაუფრთაზრი და დახმარება გაუწიოთ. კაპიტალისტურ წარმოებას ნაკლებეგნებასთან ერთათ ბევრი ისეთი ღირსება აქვს, ურამლისთ ერში სხვა გზით ყოველ შემთხვევითა განმტკიცდეს საზოგადოებასი სიმპტა და თვისმა პიროვნებისადმი დინსყული პტავისტება; ეს ორი პირობა კი მომავლის კოლექტივიზმის დასამყარებლათ აუცილებელს ნიადაგს წარმოადგენს. კაპიტალისტური წარმოება აგრეთვე ფრიად სისწრაფითა და ძალით საბოზს, ჰყეთს ყოველგვარ ცრუმორწმუნეობას — რელიგიურსა, ოჯახებრივს და საზოგადოებრივს. ყველა ამ სიკეთისთან, — ეს ხომ ძვირათ ჰქონს, — სხვა ცუდი და უსიამონო თვისება კაპიტალზმისა უნდა დეიწყებულ იქნას, რადგან განვითარება და პროგრესი არავის მოუშკია ისე, რომ მძიმე განსაცდელი და ტანჯვა არ აეტანოს: ვარდა ყოველგვან და ყოველთვის ეკალი თან ახლავს...

მაშ რაკი ასეა, ფრიად საჭიროა ვიკოდეთ, თუ რა გვარი ელდებულება გვაქისრა ჩვენ ისტორიამ და რაგვარს მოქმედებას მოითხოვს იგი ჩვენგან. მაგრამ საქმეც აქ არის სწორეთ, რომ იგი ფრიად რთულია და მძიმე. მოქალაქეობისა და მრწველო-

*) იხ. La sociologie d'après l'ethnographie par ch. Letourneau. 452 p.

**) მთელი სოციალური თეორიუცა (გაგაუბაბა) არის მხოლოდ თანდათან განთავისუფლება კაცის სუღიანთ და არსებითათ. ibid. p. 551.

*) იხ. Социологи, ნაწ. II, а. г. X და Политическая урешденія а. г. XV II და XVIII Спенсера

ბის განვითარება ჩვენი ერისათვის სიკაცებისა და კეთილ-დღეობის მიწინააღმდეგე რომ იქნება,—ეს უცილობელი საგანია. ხოლო თანამედროვე მოქალაქეობის „მშობლიურების ტიკილების“ შესაფუძვლებლათ მთელი შრომა და ცდა ქართველი ინტელიგენციისა დღეს სრულიად ამაო იქნება, რადგან ჩვენი ერი პატივ-აყრილი და ყოველგვარ უფლებას მოკლებულია, თვით-არსებობაც მისი კი დღეს საფათერაჟო და საშიშო მდგომარეობაშია... ამიტომ დიდად მართალია ბ-ნი მახაყელი, რომელსაც ამბობს: „ჩვენში კაცის შრომა, განვითარება, ძალი და ღონე ამაოა, ვერას გახდება. აქ მუნებურს თანდათან უფროდდება საზოგადო მოქმედების ასპარეზი, თან-

დათან ეცლება ფეხ-ქვეშ შრომის ნიადაგი... ამ ბრძოლაში ვერც შრომა, ვერც მეცნიერება, ვერც არა სხვა ერისა გიშეველის. აქ უნდა სხვა მარაგი, სხვა ბრძოლა“...
 მგუთამ მძიმე, მგუთამ რთულია ეს საქმე, მკითხველო! მას დიდი ღუქი და მომზადება უნდა ეყოლებოდა, რომ ჩვენებურ უსუსურთა საპოლემიკო ლაყბობა, ერთი-მეორის უმართებულათ ხსენება და ლანძღვა-გინება ამ საქმეს ევრაფერს უშველის...

ფა

*) ის. „ავალი“ № 7 1894 წ.

საშინელი ქარიშხალი

(გაგრძელება მოთხრობის „ზარეული ტაღლები“

შ. ლეღვი *)

V

მართა ისე ავით შეიქნა, რომ ძლიერ გადაარჩინეს სიკვდილს. უნდა მართალი ითქვას, ქაინოსრომ ცოლის ავითმყოფობის დროს დიდი სიმარჯვე და თან გულკეთილობა გამოიჩინა. მას ისე ეჭირა თავი იმ ხნის განმავლობაში, სანამ მართა ავით იყო (და ეს ხანი კი ერთ თვეზე მეტს გავრძელებდა), როგორც მამას, რომელსაც ერთათერთი შვილი ჰყავს ავით. ხარჯს, რასაკვირველია, არ დაზოგავდა ქაინოსრო და რამოდენიმეჯერ ქუთაისიდანაც კი მოიყვანა საუკეთესო ექიმი: მახრის ექიმი რომ თითქმის სულაც არ მოზოგებია ავით-მყოფს. ქაინოსრო დანაშაულათ გრძნობდა თავს, რომ მის უნებურათ შეიერთო მართა და ქვეყნის თვალში მაინც უნდოდა მართლათ გამოსულიყო და ყოველს ღონეს ხმარობდა, რომ მოეჩინა ავით-მყოფი.

ავითმყოფ მართას ჯერ ეგონა, რომ მოკვდა, მერე, რომ ჭკუდიან შვიშალა და კმაყოფილი იყო, მივარამ ზავიდა ხანი. მეკადნიერობამ და ახალგაზღვრებამ თავისი ჰქმნეს და უკეთ შეიქნა. როცა პირველათ გამოერკვა მართა და იგრძნო თავისი მდგომარეობა, ეგონა, რომ ყველაფერი, რაც თავს გადახდა ისე დიდხნის წინათ მომხდარიყო, რომ ბევრი რამე ათარც კი ახსოვდა. იცოდა მხოლოდ, რომ ქაინოსროს ცოლი იყო და საქმეს აღარაფერი ეშველებოდა. ისიც შეივრიდა თავის ხვედრს და, ფეხზე წამოდგა თუ არა, წინააღმდეგობის გამოაუცხადებლათ წაჰყვა მხარს მის სახლში. მისთვის სახლი სულ ერთი იყო, დედ-მამასთან იქნებოდა თუ ქაინოსროსთან, რადგან ყველა ერთნაირათ ემზობებო-

და. მართლაც რითი ჰჯობდენ პირველნი უკანასკნელს? თუ ამან იყიდა იგი, მათ ხომ გაჰყიდეს და ცოლის ყიდვა უფრო შესანდობი არ არის შეილის გაყიდვასზე?

ქაინოსრო თავის სახლშიაც პატაისცემით ემყობოდა ცოლს და არ აწუხებდა. მართს თან ახლდა თავისი გამძლევი და თავის ოთახში სრული ბაღონი იყო. ის და მისი გამძლევი ქაინოსროს ოჯახში თითქო ცალკე ოჯახს შეადგენდენ და თავისთვის იყვენ. საშობათ კოწიაც მივიდა მასთან და დღესასწაულებზე მოყვარულმა და-ძამამ ერთათ გაატარეს. რამაც მეტათ ასიამოვნა მართა და თითქმის სულ მოარჩინა.

გავიდა აშნარათ რამოდენიმე თვე და მართა დარსულდა: ამას შემდეგ სრულიად დამოარჩილ ბედს და მომავალმა მოვალეობამ შეილისადმი დაღვიწყა ყველაფერი. მაშინ კი, როცა მართა მორჩა და ვეფი ეყოლა, თითქმის ბედნიერათ გრძნობდა თავს, რადგან ჰქონდა საგანი, რომლისთვისაც უნდა ეცოცხლა, რომლისთვისაც უნდა შეეწირა მთელი თავისი ძალ-ღონე. შვილი მართამ კოწიას მოანათელინა, თუმცა ქაინოსროს სხეები უნდოდა ნათლიათ, და სახელიც თავისი სურვილისამებრს დავითი დაარქვა დათას სახსოვრათ, და თითონ დათას უძახოდა, თუმცა სხეებზე ქაინოსროსთან ერთათ დათოცა არჩინეს. აშნარათ მართს დედობრივს გრძნობას შეილისადმი შეეფრთდა მიჯნურის გრძნობაც, პატარა დათა შეილიც იყო მისთვის და სატრფოც და მეტი რაა საჭირო ქალისთვის? მართაც ბედნიერი იყო, რამდენათაც შეიძლება ბედნიერი იყოს ქალი, რომელმაც იმდენი რამ გამოიკადა და ეძლე ბედნიერი იქნებოდა, რომ ერთს რასმე არ მიფენინა ჩრდილი მის ბედნიერებისათვის. ეს იყო სისუსტე, რომელიც პირველმა ავითმყოფობამ და შეილის ყოლას შემდეგ კიდევ უფრო გაუძლიერდა. აი, ეს გავრემოება აწუხებდა მართს; რადგან ეშინოდა სისუსტე ტლექათ არ გადაქცეოდა და არ მომკვდარიყო. დიან, მართს სუ-

*) ის. „ავალი“ №26

რიელი იყო ახლა, ეცოცხლა, ეცოცხლა თავის და-
თასთვის და სამავალითოთ აღეზარდა იგი „დათა
ტყუილით კი არ დაეარქვი, უსათულო დათასთანა
ქარა უნდა გამოვიდესო“, ეტყუადა ხოლმე მარო
ძამს, მარო მარტო დარჩებოდენ და თავის წარ-
სულს მოგონებდენ ხოლმე. „ქაიხოსროს შვილი
რომ ქვეყნის სასარგებლო კაცთ გამოიყენაო, შე-
მძღვება ვთქვა, მეც მიცხოვრია ქვეყანაზე და ტყუი-
ლით არ მიყლაპავს ჰაერი-მეთქი“. ბავშვს თითქმის
მარტო თვითონ ზრდიდა მარო და, რასაკვირველია,
წამეტანი ჯგუფ და მოუსვენებლად უიმისოთაც დასუ-
სტებულს კიდევ უფრო დაასუსტებდა. ეს მომეტე-
ბული სისუსტე იყო მიზეზი, რომ მარო წელს აბას-
თუმანს ჩამოვიდა ექიმების რჩევით კოწიასთან ერ-
თათ, რომელიც რუსეთიდან (კოწიამ ამ ერთი წლის
წინათ გაათავა გიმნაზია), ცოტა არ იყოს, ვალახუ-
ლი დაბრუნდა. ქაიხოსრო ერთ-ერთ საქართველოს
მასწავლებელს მაროს უფროსათ იყო და, რადგან ჯერ
ერთი წელიწადიც არ შეესრულებინა ახალ თანამ-
დებობაზე, თავი ეელარ დაითხოვა. თვითონ მანც
არ ჰირდებოდა ჰაერის გამოცემა, რადგან ღვთის
მადლით კარგათ იყო და მაროს კი, რომლისთვისაც
სარული თავისუფლება ჰქონდა მიცემული, რადგან
დასრულებული იყო მის ზნობის სიწმინდეში და
ხასიათის სიმტკიცეში, კოწიასთან აბა, რა, გაუქმ-
დებოდა? და-ძმაც აგერ ერთი თვე იყო, როცა აბას-
თუმანს ჩამოვიდნენ და, რადგან ხეირიანი კერძო სა-
ხლი ეერ იშოვეს, სასტუმროში ცხოვრებდნენ.

VI

გაათავა კოწიამ მაროს ამაზე და დასძინა: „ასეა
ესე სოფელი არვისგან მისანდობელიო“. დათამ
ღრმით ამოიხიზრა და ძლიერ იმაგრებდა თვალებზე
მომადგარ ცრემლს. მას სრულიათ დაეიწყა ახლა
თავის თავი და მხოლოთ მაროზედა ჰფიქრობდა!

— სანამ თვითონ ჰნახავდე, თვალი მიაჩვიე
იმის სურათს, რომ იმის გამხდარი სახის უცებ ნა-
ხვამ ნამეტნათ არ შეგაწყუბოს, უთხრა კოწიამ და
ამოიღო სტოლის უჯრიდან ფოტოგრაფიული სუ-
რათი.

მარო და პატარა დათიკო! ამას წინათ ავიღეთ
აქ, დაუმატა კოწიამ და მიცა სურათი. დიდი ხნის
წყალ-მოწყურებული ადამიანი არ დაეწყუბება ისე
სიციხეში წყალს, როგორც დათას თვალები დაეწყუ-
ფენ მაროს სურათს. მარო, თუმცა ისევ ის მარო
იყო, რომელიც ამ ოთხი წლის წინათ ენახა, მაგრამ
ისე გამხდარიყო და მინახებულებო, რომ გვეგონე-
ბოდა, სასურის წაუფერია, წაიქცევიო. ის იგუდა უბ-
რალოთ ჩაცმული, თავშიშველი, სკამზე და კალთა-
ში უჯდა ლამაზი თმა-ხუჭუჭა ვაჟი, გაბადრულ

მთვარესავით საცეს სახით. დედა დაღონებული იყო
და ეტყობოდა, ღრმა ფიქრებში იყო გართული,
შვილი კი უზრუნველათ იღიმებოდა. პირველის შე-
ხედვანზე სიკვდილი მოგონებდებოდა კაცს, მეორისაზე
სიცოცხლე. ის წარსულის სახე იყო, ეს მომავლისა!..
ახლა კი ევერა შეიმავრა თავი დათიკომ და ორი
მსხვილი ცრემლის კაკალი ჩაოთუგორდა თვალნი-
დან და, როგორც ღილის ცვარა ფოთოლზე, წვერ-
ზე დაეკიდა. კოწია მიჩერებოდა ამ სურათს სულ-გა-
ნაბული და დათას სახეზე ჰკითხულობდა მთელ იმ
გრძნობათა ღელვას, რომელიც მასში ჰხდებოდა.
დებანს იყო ორი მეგობარი უძრავათ და ხმა-გა-
კმენდილი: ერთი ფოტოგრაფიული სურათის და-
კვირვებით გართული, მეორე კი ცოცხალ სურა-
თის დაკვირვებით და, ვინ იცის, კიდევ რამდენს
ხანს იქნებოდენ, რომ მეორე ოთახიდან ფეხის ხმა
და წყაროს ხველა არ გავგონათ?

— მოვიდა მარო, მაგრამ მოიცა, ჯერ მე წა-
ვალ და მოვამზადებ, თეარა უცებ რომ განზღოს ნა-
მეტანი სიხარულით, ვინ იცის, რა მოუფა? თქვა
კოწიამ და გვიდა მაროს ოთახში. დათა მარტო და-
რჩა და ახლა თავისუფლათ შეეძლო ეტირა; ისიც
ტვირდა, ტვირდა და თან სიამოვნებასაც გრძნობ-
და, რომ ასე ახლას იყო იმასთან, ვინც უყვარდა;
უყვარდა, როგორც დედა, როგორც და, როგორც
მოწაფე, როგორც ამხანაგი და მეგობარი, როგორც
წარსულის მოგონება და მომავლის იმედი, რო-
გორც... მაგრამ რა როგორც? ვანა შეიძლება გა-
ნუსაზღვრელის განსაზღვრა, გამოურკვეველის გა-
მორკვევა? არ შეიძლება. დათას სიყვარულიც გა-
ნუსაზღვრელი და გამოურკვეველი იყო, როგორც
თვით მისი სული და გული, როგორც თვით მთე-
ლი მისი არსება.

რაც უნდა იყო, შენ შეასრულე ამ სოფლი-
ური მოვალეობა: შენი სიცოცხლე გადაეცი სხვას,
შენი არსება განახორცილე სხვაში და, თუნდაც
მოჰკვდეს აწი, შეეღარი არ იქნებო, რადგან იცო-
ცხლად შენს მელოში. თუ იძენიც დაგეცალა გან-
გებამ, რომ იმას, ვისაც შენი სისხლი უდგას, შენი
კეთილი გულიც მიეცო, შენი წმინდა სულიც ჩაუ-
დგე, შენი სიტყვაც და ნათელი გრძნობაც ჩაუწე-
რე; მაშინ ხომ სრულიად აღარაფერი სასაყვედუ-
რო აღარ გექმნება ზედანა!.. ღიხ, შენ შენს მო-
ვალეობას ქვეყნის წინაშე, ასე თუ ისე, ასრულებ
და მე... მე კი, შენზე უფრო ძლიერი, შენზე უფ-
რო განვითარებული და მომზადებული ცხოვრები-
სათვის, ვანზე ვარ დაჩენილი, რადგან დამორჩი-
ლება არ მინდა და ზრძობა კი არ შემიძლია... ოჰ,
ღმერთო ჩემო, ნუთუ ტყუილით უნდა დააკარგოს
ჩემი ძალ-ღონე, ნუთუ არაფრის ვაკეთება არ შე-

მიძლია... ფიქრობდა დათა და დაჩრებოდა სურათს, თოთქოს თავისი საკითხის პასუხს მისგან ეღოსო. „როგორ არ შეგიძლია, შეგიძლია“ — ამოკითხა დათამ მართს თვალგზი: „ნიბიტომ, რომ დიდი საქმე შენი ძალ-ღონის შესადგირი საქმე, არ გქონდეს, პატარა საქმე არ უნდა აკეთო?.. აი, დამეხმარე მე ამ პატარას აღზრდაში და ესეც საქმე იქნება; მხარში ამომიდგეი სუსტ არსებას, გამოკაფე ეკლიანი გზა, ამამორე ყოველივე დაბრკოლება, რომელიც კი წინ გადამეღობება, შეება მომეცი დატანჯულს, გამამხნევე, მანუგამე, მასწავლე და ესეც საქმე იქნება!“ — თითქმის ხმა მიძლია წამოიძახა დათამ: „ტყუილით არ შეგვახეებდრა ბედმა ისევე! მე შენ გემსაჭრები, შენ შემოგწირავ ჩემ ძალ-ღონეს, ჩემს სწავლა-ცოდნას და, თუ საჭირო იქნება, თვით სიცოცხლესაც კი!“ — ეუბნებოდა დათა სურათზე დახატულ მართს, რომელიც ამ ჟამათ მისთვის ცოცხალი იყო; ცოცხალი იყო, რადგან ესმოდა მისი ლაპარაკი, გრძობდა მის გულის პასუხს, სულის კეთებას. დათა ისე გაიტაცა ოცნებამ, ისე შეიპყრო ერთმა აზრმა, რომ ვისმე ენახა ამ მღვდამართებაში, იფიქრებდა, სწორეთე ჭკუაზე შეშლილიაო!...

როცა დათა, გალიციუნიაციებით გატაცებული, ასე ლაპარაკობდა მართს სურათთან, მიორე ოთახში დაძახს შემდეგი საუბარი ჰქონდათ:

— რა იყო, რომ დაშოიქცი და არ მოგიცაღდე? — ეკითხებოდა მართ.

— მიჩქარებოდა — მიუგოა კოწიამ.

— გეჩქარებოდა, თვარა შენ რომ საქმეები გაქვს აბასთუმანში...

— დღეს კი ვაიკეთე საქმე და..

— რა საქმე?

— მოიცა, ასე ადვილით არ ითქმის! ჯერ დაჯექი, დაისვენე და ვიამზობ ყველაფერს.

— კარგია, კარგი!..

— არ გჯერა? მაშ ყური დამიდგე! არ ვიცო მართა, რისთვის წამოვედი! ეგებ გულმა მიგრძნო და უხილველმა ძალამ წამომიყვანა. მოვედი სასტუმროში და ისევე გზრუნდებოდი უკან, რომ უფერათ დრეფანში შევიფეთე ერთ ჩვენ ძველ მეგობარს, რომელიც წუხელის რაღაც საქმისათვის ჩამოსულია, დღეს გაუთავებია კიდევ საქმე და, ის იყო, მიძლია და უკან. მე, რასაკვირველია, არ გაეუფეი და ახლა ჩემს ოთახში ზის და ელის შენს ნახვას. მისი ნახვა შენც ძალიან გავახარებს.

— ვინ არის, ბეჩა, მაგისთანა მეგობარი, რომლის ნახვაც მე გამახარებს. ჩვენ მეგობრები არა გეყავს საერთო და შენი ამხანაგი თუ ვინმეა, მე საიდან უნდა ვიცნობდე?

— სწორეთე ჩვენი საერთო მეგობარია.

— კარგია ერთი, ნუ მაწავლებ?.. თქვა იქვე ულათ მართმ, მაგრამ უცებ, თითქოს რაღაცამ უცბინაო, შეინძრა და დალონებით წარსოთქვა: — ჩვენ მხოლოთ ერთი საერთო მეგობარი გვეყავდა ამ ოთახი წლის წინათ..

— იქნება ისიც არის, გააწყვეტინა კოწიამ.

— ვინ? დათა? წამოიძახა უცებ სახე-გარბწყინებულმა მართმ და წამოვიარა ზეზე.

ჰო, დათა, წყნარა უთხრა კოწიამ.

— დათა მერცხალაძე, შენი ნამაწავლებლარი?

ჰო, დათა მერცხალაძე, თქვა და გაიღმა კოწიამ.

— არ გრცხენია? რას მატყუებ? — თქვა აღლუცებულმა მართმ: დათას აქ რა მოიყვანდა?

— რატომ რა მოიყვანდა? ჩვენ თუ მოვედით, ის ვერ მოვიდოდა? წელს უნივერსიტეტი გაუთავებია და მზრუნველის სახანავათ მისულა, რომ აღდგალი ეთხოვა.

— მართალი მითხარი, თუ გიეყარე, თქვა მართმ და სახე ისევე გაუბრწყინდა.

— მე მართალს გეტუბნები და, თუ არ გჯერა, წავალ და შენ უნახანავთ გაეუფევე, სცილით უთხრა კოწიამ.

— აბა, მე დამიფიცი და დავიჯერებ!

— შენ ნუ მომიკვებ, მართალს გეტუბნები. აი, ახლავე მოვიყვან, უთხრა კოწიამ და გატრიალდა.

— მაშ, მეც წამოვალ! წამოიძახა ატაცებით მართმ და ნამეტანი სინაზულით აღარ იცოდა რა ექნა! სიარულში გადაღებია ძმას და რამოდენიმეჯერ აკოცა კიდევ, თითქოს ამით უნდა გადაუხადოს მადლობა სამოვენებისათვისო.

— მოიცა, დამშვიდი! უთხრა კოწიამ, როცა კარებთან მივიდენ. დათამ გაიგონა ხმაურობა და ეგონა, კოწიამ მოდის დასაძახებლათ მარტოო, მაგრამ გაიღო კარი და ოთახში შემოვიდა თვითონ მართ.

— აი, ახლა ხომ გჯერა! მიიძახა კოწიამ. მართმ გაუწოდა ათრთოლებული ხელი დათას, რომელზედაც აგრეთვე ათრთოლებული ტუჩებით აკოცა მან; მართმაც თავზე აკოცა დათას.

ღუშუ მეგრული.

(შემაღგი იქნება)

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეოდას.